

KADIN SİĞİNMA EVİNDE KALAN VE KALMAYAN KADINLARDA BENLİK SAYGISI, DEPRESYON DÜZEYİ VE PSİKOSOMATİK BELİRTİLER

Dr. Öğr. Üyesi CIIP Muzaffer ŞAHİN¹

Uzm. Psikolog Ebru ERMİŞ²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, kadın sığınma evlerinde kalan ve kalmayan kadınlarda benlik saygısı, depresyon düzeyleri ve psikosomatik belirtiler açısından fark olup olmadığını saptamaktır. Kadın sığınma evinde kalan ve kalmayan kadınlar arasında benlik saygısı, depresyon düzeyi ve psikosomatik belirtiler açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Kadın sığınma evinde kalan kadınların benlik saygısı, depresyon düzeyi ve psikosomatik belirtileri puanları kadın sığınma evinde kalmayan kadınlara göre daha yüksektir. Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe depresyon düzeyi düşer. Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda ise eğitim düzeyi ile psikosomatik belirtiler ve ayrılık süresi ile psikosomatik belirtiler arasında ters yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Çalışmayan kadınların psikosomatik belirtiler puanlarının çalışanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın Sığınma Evleri, Benlik Saygısı, Depresyon, Psikosomatik Belirtiler,

REVERSAL OF THE REMAINING WOMEN'S SHELTER AND WOMEN'S SELF-ESTEEM, DEPRESSION AND PSYCHOSOMATIC SYMPTOMS

ABSTRACT

The purpose of this study, remaining and not remaining women in the women's shelters, their self-esteem, depression, psychosomatic symptoms, in terms of trends and to determine whether there is a difference. Women's shelter for women no longer staying and self-esteem, depression and psychosomatic symptoms were statistically significant differences in terms. Reversal of the educational level of women's shelter for women and the separation time between depression and found a significant relationship between depression and negative. Reversal of Women's shelter for women and the separation of the education level and psychosomatic symptoms were significantly correlated inversely with the duration of psychosomatic symptoms. Psychosomatic symptoms, scores of unemployed women was found to be higher than that of employees.

Keywords: Women's Shelters, Self-esteem, Depression, Psychosomatic Symptoms,

¹ İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, muzaffersahin@arel.edu.tr, muzsah@gmail.com

² İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Psikoloji Yüksek Lisans Programı

GİRİŞ

Gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerde kadınlar gerek çalışma yerlerinde, gerekse kentsel- kamusal alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Cinsel taciz, boşanma, dayak, kadınların kendilerini kentsel alanda güvende hissetmemeleri, kentsel ulaşım ve çalışma yerlerinde karşılaşılan sorunlar, bu sıkıntılar arasında sayılabilir. Bu sorunların çözümünde çağdaş ülkeler, kadınların olabildiğince planlama sürecine katılması ve kendi kurdukları sosyal örgütlerin sayısının artması için çaba göstermektedirler. Kadınların, sosyal yaşamda karşılaştıkları sorunların üstesinden gelebilmeleri için birçok dernek ve sığınma evleri kurulmuştur. 5272 sayılı belediye Kanunu 14. maddesine göre belediyeler de kadın koruma evleri açmak zorundadırlar.

Kadın ve erkek, kadınlık ve erkeklik rollerini gerçekleştirirken toplumun beklentileri doğrultusunda hareket ederler. Bu cinsiyet rolleri ise hem kadının hem de erkeğin toplumsal alandaki duruşunu belirler. Bu durum kadını toplum içinde ikinci plana iter. Toplumda kadın ve erkeğin rollerinin paylaşımı çoğunlukla cinsiyet rol kalıpları doğrultusunda olmaktadır. Toplumda kadın anlamsal rolleri yerine getiren; bakan, besleyen, büyüten, ev işlerini yapan, para kazanma ve karar verme sorumluluğu olmayan, erkek ise araçsal rolleri olan; aile de geçimi sağlayacak parayı kazanma sorumluluğu verilen, otorite figürü olan, ailenin güven ve korunmasını sağlayandır (Arslan, 2000).

Erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkide erkekler, hala baskın olma eğilimini sürdürürken kadınlar, kendilerini cesaretle ortaya koyamamaktadır. Bununla birlikte kadınlar ve erkekler duygusal gereksinimlerini eşit şekilde karşılayarak ortaklaşa kurdukları ilişkinin amaçlarını yerine getirmek durumundadırlar. Bu kısmen gelişmiş, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyalleşmenin bir sonucudur (Şahin, 2009).

Benlik kavramı, insanın kendi benliğini algılayış ve kavrayış biçimi olarak tanımlanır. Kişinin kendini nasıl görüp, nasıl değer biçtiğini anlatır. Bu değerlendirme gerçeklere uymayabilir. Kişi kimi alanda kendini yüceltip, kimi alanda küçültebilir. İnsanlar genellikle kendilerini olduklarından güçlü, daha zeki, daha yetenekli ve daha erdemli görme eğilimindedirler. Olumsuz yönlerini görmemeyi, olumlu yönlerini de abartıp öne çıkarmayı yeğlerler. İnsanlar çoğu zaman kendi benlik kavramlarını bozacak olumsuz niteliklerini görmezden gelir, önemsemez veya çarpıtlar (Yörükoğlu, 1988).

Rosenberg; benlik saygısının, kişinin kendini değerlendirirken aldığı tutumun yönüne bağlı olduğunu belirtir. Kişi kendini değerlendirirken olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısı yüksek, olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısı düşük olmaktadır (Çuhadaroğlu, 1986). Schafer (1996) yaptığı çalışmada evlilikteki mutluluk ve depresyon ile eşlerin benlik uyumu, benlik onayı ve benlik kabulü arasındaki ilişkiyi incelemiş ve evlilikteki mutluluk ile eşlerin benlik kabulü, benlik uyumu ve benlik yapılarını onaylama arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Depresyon bireysel, kişiler arası ya da sosyal sonuçları olan ve toplumun %15'ini etkileyen bir bozukluktur. Kadınlarda görülme sıklığı erkeklere oranla iki kat fazladır. Genellikle semptomlar yaşla beraber artar. Depresyon hemen toplumun her kesiminde görülse de, depresif semptomlar (tanı alma düzeyinde olmayan depresif belirtiler) sosyal açıdan dışlanan ve ekonomik olarak dezavantajlı gruplarda daha sık görülür. Bu durum, depresif semptomlarla bazı çevresel ve psikolojik faktörlerin ilişkili olduğunu göstermektedir. Arzu edilmeyen yaşam olaylarına sıklıkla maruz kalmak, boşanma, ölüm, işsizlik nüfus yoğunluğu, uzayan işsizlik dönemi, fakirlik ve sosyal destek eksikliği, düşük öz güven, obsesif kişilik, sorunlu ve zorlu çocukluk dönemi, bireyin kendisi ve diğerleri hakkında olumsuz düşünce örüntülerine sahip olması depresyon semptomlarına neden olan psikolojik faktörlerdendir (Baldwin ve Birtwisle, 2002).

Evliliğin kadınlarda depresyon için bir dezavantaj olduğu, depresyona duyarlılığı arttırdığı ileri sürülmektedir. Evli kadınlarda depresyonunun görülme oranı evli erkeklere göre daha yüksektir. Yalnız yaşayan bir kadın, yalnız yaşayan bir erkeğe göre daha az psikiyatrik bozukluk göstermektedir. Evlilikteki ayrılma stresi ya da boşanma depresyon olasılığını arttırmaktadır (Yüksel, 1998). Depresyonda olan bireyin eskiden zevkle yaptığı işlere, hobilerine ve günlük yaşam olaylarına karşı ilgi ve isteği azalmıştır. Sosyal ilişkilerden uzak durur. Enerji azlığı çok tipik bir depresyon bulgusudur. Ufak tefek işleri yaparken bile zorlanır. Herhangi bir işe başlamakta zorluk çeker. Başladığı işleri de çoğu kez bitiremez ve yarım bırakır. Hastaların çoğu bu enerji azlığını ve halsizliği bedensel bir hastalıkla açıklama eğilimi gösterirler (somatizasyon). Psikomotor yavaşlama (retardasyon) depresyonun en sık görülen belirtilerindendir. Depresif hastada başta yürüme olmak üzere her türlü hareket yavaşlamıştır. Düşünce akışında da yavaşlama vardır. Konuşmanın tempo ve ritmi yavaşlamıştır. Soru sorulduğunda gecikerek ve kısa cevaplar verir. Hastadaki bu yavaşlama hali, bazen birlikte yaşadığı sağlıklı bireyleri bunaltacak düzeyde olabilir. Depresyonda fizyolojik olarak nitelenen bir grup belirti büyük önem taşır. Bunlar uyku ve iştah bozuklukları, kilo kaybı, günlük mizaç değişiklikleri, kabızlık, libido kaybı ve adet görmemidir. Depresif hastalarda görülen kilo kaybı çoğu hastada salt iştah azalması ile açıklanabilecek boyutların ötesinde gerçekleşir. Nadiren aşırı yiyen ve kilo artışı gösteren hastalar da olabilir. Bunlar yemek yemenin kısmen de olsa sıkıntılarını azalttığını ifade ederler (Göğüş, 2000).

Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddete karşı girişimlere bakıldığında bu konudaki en önemli atılımın 1990 yılında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kurulması olduğu görülür. O yıllardan bu yana Mor Çatı şiddete maruz kalmış kadınlara psikolojik ve hukuksal destek vermekte, onlara iş bulabilmeleri ya da meslek edinebilmeleri için yardım etmekte ve en önemlisi kalabilecekleri güvenli bir ortam sunmaktadır. Mor Çatı'yı daha sonra Ankara'da 1991 yılında kurulan Kadın Dayanışma Vakfı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde 1994'ten beri psikolojik ve hukuki hizmet veren Bilgi Başvuru Bankası ile Başbakanlık'a bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü bünyesinde sayısı giderek artan Kadın

Misafirhaneleri ile acil yardım hattı ve danışmanlık sunan Kadın Dayanışma Merkezi (KAMER) takip etmiştir.

İlkkaracan ve arkadaşları (1996), her şeyden önce şiddete maruz kalmış kadınların sığınabilecekleri güvenli bir mekânın sağlanabilmesinin önemini vurgularken, mahkemelerin gerektiğinde saldırıda bulunan kişiyi eğitimlere katılmaya zorlaması ve şiddetin tekrar uygulanması dahilinde daha ağır cezalar vermesi görüşü savunulmaktadır. Sığınakların önemi bu noktada tartışılmaz bir hal almaktadır. Öyle ki şiddete maruz kalmış kadınlara öncelikle can güvenliği sağlayarak toparlanmaları için bir fırsat oluşturan bu mekânlarda, kadınların kendileri gibi birçok kadının da bu duruma maruz kaldığını, yalnız olmadıklarını görmelerini sağlar. Utanç duygusundan sıyrılmalarına yardımcı olunurken, becerilerini geliştirerek iş bulmalarına yardımcı olunur.

Bunun yanı sıra aile içi şiddetin temel amacının şiddeti durdurarak şiddete uğrayan kişiyi korumak olduğu düşünülürse, kadının tehdit altında olduğu durumlarda arayabileceği 24 saat hizmet veren telefon hatları ile ambulans ve polis desteğinin sağlanması, polisin eşleri barıştıracı tavrından uzaklaşıp kadının hakları doğrultusunda gerekli koruma desteği sağlayabilmesi, şiddetin ruhsal boyuttaki sonuçları düşünüldüğünde şiddete uğrayan kadının kolay ve ucuz psikolojik desteğe ulaşabilmesi, evini terk ederek sığınma evlerine yerleşen kadınların en kısa zamanda kendi ayakları üzerinde durabilmesi için meslek edindirme ve konut bulma gibi konularda yardım edilmesi, sivil toplum örgütlerinin artırılması, boşanmalarda evi terk yükümlülüğünün erkeğe getirilmesi, kadınların kalabileceği ucuz evler ve iş olanaklarının bulunması ve medyayı kullanarak tüm bu konularda halkı bilinçlendirme aile içi şiddeti önleme anlamında gerekliliği kaçınılmaz adımlardır (Arın, 1996; İlkkaracan ve ark., 1996; Yıldırım, 1998).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Evlilik

Toplumun temel taşlarından biri olarak nitelendirilen ailenin oluşumunda evlilik en önemli unsurlardan biridir. Evlilik, insanın gelişiminde birinci düzeyde rol oynayan en küçük toplum birimidir. Kişinin maddi manevi doyum sağlaması, görevlerini iyi bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı çevreye uyum sağlayarak yararlı bir birey olabilmesinde içinde bulunduğu evlilik ilişkisinin önemli katkıları bulunmaktadır.

Evlilik; fiziksel sağlık, psikolojik iyilik hali ve düşük düzeyde ölüm oranı ile ilişkilidir. Bireylerin kendilerini ekonomik anlamda daha güvende hissetmelerine yardımcı olurken, daha sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine katkı sağlar. Aynı zamanda bireye değerli olduğunu, önemsendiğini ve sayıldığını hissettiren duygusal destek, evli olmayan bireylerle karşılaştırıldığında evli bireylerde daha yüksek düzeydedir. Ancak eğer bir evlilik, değerden, saygıdan, eşitlikten ve karşılıklı önem vermeden yoksun ise yalnız yaşamak çok daha sağlıklıdır

(Ross, Mirovsky ve Goldsteen, 1990). Glenn (1990) evliliğin, bireyin yaşam süresini uzattığını, psikolojik ve bedensel sağlığını koruduğunu, mutluluğunu arttırdığını belirtmektedir.

Evlilik kurumu evrensel bir kurum olarak görülse de farklı toplumlarda bu kurumun değişik özellikler taşıdığı dikkati çekmektedir. Genel olarak geleneksel bir anlayışın hakim olduğu evlilik kurumu giderek eşitliğin hakim olduğu modern bir yapıya dönüşmektedir. Bu farklılığı görebilmek için geleneksel ve modern evliliklerin hangi özellikleri içerdiğine bakmak yararlı olacaktır:

Geleneksel evlilikler	Modern Evlilikler
Günlük ve geleneksel roller vurgulanmıştır.	Arkadaşlık üzerine temellendirilmiştir.
Eşler evlenmeden birlikte yaşayamazlar.	Evlenmeden önce eşler birlikte yaşayabilirler.
Kadın kocasının soyadını alır.	Kadınlar kendi soyadlarını kullanabilirler.
Erkek egemen, kadın pasiftir.	Eşler hem pasif hem de egemen olabilir.
Kadının ve erkeğin rolleri kesin ve katıdır.	Her iki eşin de rolleri esnektir.
Sadece erkek evin geçimini sağlar.	Evin geçimini her iki eş de sağlayabilmektedir.
Eğitim sadece erkek için önemlidir.	Eğitim her iki eş için de önemlidir.
Ailenin oturacağı yeri erkeğin mesleği belirler.	Ailenin ikamet edeceği yeri her iki eşin mesleği belirler.
Erkek cinsel ilişkiyi başlatır kadın uyum sağlar.	Her iki eşte cinsel ilişkiyi başlatabilir.
Çocuklarının bakımını sadece kadın üstlenir.	Ebeveynler çocuklarının bakımını paylaşırlar.

Kaynak: (Rathus, Nevid, Rathus, 1998).

Geleneksel ve modern evlilik özelliklerine bakarak, her iki türünde beraberinde farklı problemler getirdiği söylenebilir. Geleneksel evlilikte daha çok ezilen kadın modelinin, modern evlilikte daha güçlü durduğu ve bunun da yeni problemler doğurduğu belirtilebilir.

Evliliği Etkileyen Faktörler

Aile sisteminin oluşumunu sağlayan evliliği etkileyen birçok faktör vardır. Evlilik türü, evlilik yaşı, sosyo- ekonomik durum, çocuk sayısı, eğitim durumu ve partnerlerin uyumu gibi farklı faktörlerin evliliği etkilediği söylenebilir.

Yapılan araştırmalarda; Vangelisti ve Banski (1993), eşlerin çalışıp çalışmaması, eve çift maaş girmesi ve eşlerin iletişim biçimlerinin evlilik doyumunu etkilediğini vurgulayarak her iki eşin çalışmasının evlilikte ekonomik anlamda büyük kolaylıklar sağladığını ve bunun da iletişim biçimlerini etkileyerek evlilik doyumunu arttırdığını belirtmektedir. Çalışan annelerin yarından

fazlası çocuklarına yeterli anne sütü verememekten, ehliyetsiz bakıcıya teslim etmekten yakınmaktadırlar (Tümerdem ve ark., 1983).

Erci ve Ergin (2005) de benzer sonuçlara ulaşmıştır. Yaşın, çocuk sayısının ve evliliğin süresinin kadınların evlilik doyumu ile negatif yönde, eğitim seviyesinin pozitif yönde anlamlı bir ilişki gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Çalışan kadınlarla karşılaştırıldığında çalışmayan kadınların ve görücü usulüyle evlenen kadınların evlilik doyumlarının daha düşük olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Yasan ve Gürgen (2009) de görücü usulü evlenenlerle, bir flört dönemi geçirdikten sonra evlenenler arasında doyum açısından farklılık olduğu bulgusunu elde etmiştir. Ancak çarpıcı olan evliliğin türü, özellikle de görücü usulü evlilik, kadının evlilik doyumunu düşürürken, erkeğin evlilik doyumunu etkilememektedir. Dökmen ve Tokgöz (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise üniversite mezunlarının evlilik doyumlarının lise mezunlarından daha yüksek olduğunu bulgusu elde edilmiştir.

Ekonomik koşullar ailenin varlığının sürdürülmesinde gerekli ve önemli olan bir faktördür. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde geçim sıkıntısı en büyük sorun olarak karşımıza çıkar ve bu sorun aile yaşamının kalitesini düşürdüğü gibi aile üyeleri arasındaki ilişkilerin bozulmasına da neden olur (DPT, 2001). Bu durum düşük ve orta gelir düzeyindeki bireylerin yüksek gelir grubundaki bireylere göre eşlerinden daha düşük düzeyde destek algılamalarına neden olabilir. Gelir düzeyi ile paralel artış gösteren eğitim düzeyinin de yükselmesi ailelerde daha eşitlikçi ve duygusal, fiziksel, ekonomik açıdan daha paylaşımcı bir aile ve rol modelinin benimsenmesine neden olmaktadır. Bu tür ailelerde eşler daha yoğun ve sağlıklı iletişim kurabilmekte bunun sonucu olarak da birbirlerine sosyal destek kaynağı olarak önemli destek sağlamaktadırlar.

Özellikle boşanmış kadınların, boşanmanın ilk yıllarında oldukça fazla güçlüklerle karşılaştıkları, atılganlık ve otonominin yerini düşük benlik saygısı ve öfkenin aldığı belirlenmiştir. Bu öfkenin, sıklıkla benliğe yöneldiği görülmüştür (King, 2004). Kurdek, Masteekasa ve Diener ve arkadaşları da bu konuda benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Evli olan bireyler, boşanmış ya da ayrılmış kişilere oranla daha fazla mutluluk bildirmektedir. Hatta evli olmayıp birlikte yaşayanlar yalnız yaşayanlara göre daha mutlu olduğunu belirtmiştir (Kurdek, 1991). Masteekasa (1994), 19 ülkede yürüttüğü çalışmasında her ülkedeki evli bireylerin evli olmayanlara göre daha mutlu olduklarını göstermiştir. Üstelik bu bulgular Diener ve arkadaşlarının (2000) bulgularıyla desteklenmektedir. Boşanmış ya da dul kalmış bireylerin tekrar evlendiklerinde öznel iyi olma düzeylerinin arttığı da bilinmektedir (Weingarten ve Fred, 1987).

Stroebe, Stroebe ve Abakoumkin (1999) ise evlilik ve boşanmanın depresyon üzerindeki etkisini ele almıştır ve mahrumiyet içinde olan evli ve dul bireylerle yaptıkları çalışmada, kadınların depresyon düzeylerinin erkeklerin depresyon düzeylerinden; ayrılmış olanların depresyon düzeylerinin evli olanların depresyon düzeylerinden daha yüksek olduğunu

bulmuşlardır. Yine, yoksunluk içinde olan eşinden ayrılmış ve evli bireylerde evlilik statüsü değişkeninin sosyal destek üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur.

Kadına Yönelik Şiddet ve Boşanma ile İlgili Araştırmalar

Boşanmanın en önemli nedenlerinden biri olan kadına yönelik şiddet konusu bugüne kadar birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu konuda yapılan bazı araştırmalardan örnekler verilmiştir.

Cumhuriyet Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada (Sivas ilinde bir mahallede oturan, 15-49 yaş grubundaki 162 evli kadın araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.), kadınların %40,7'sinin aile içi şiddete maruz kaldığı, şiddete maruz kalan kadınlara %91'ine eş, %9'una ise eşinin yakınları tarafından şiddet uygulandığı belirlenmiştir. Kadınlar şiddeti artıran en önemli durumun ekonomik yetersizlik olduğunu belirtmişlerdir (Kurt, Oruç., 2009). İçli'nin (1994) İstanbul, Ankara ve İzmir'de alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyden evli 1070 kadın üzerinde yaptığı bir araştırmada şiddete maruz kalan kadınların %83'ünün şiddetin ardından evde kalmayı seçtikleri, %78,1'inin ise durumu kabullendiği bulunmuştur. İçli'nin yaptığı araştırmada ise ekonomik durumun kadının şiddeti kabullenmede etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ekonomik durumun boşanma üzerindeki etkisini araştıran Kitson'a (1992) göre, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bireyler boşanma nedeni olarak; iletişim eksikliğini, ilgi alanlarındaki uyumsuzlukları, anlaşmazlığı, buna karşılık sosyo-ekonomik düzeyi düşük bireyler; daha çok fiziksel veya duygusal istismar, evle ilgili sorumluluk paylaşımında sorunlar, ekonomik sorunlar, eşin alkol ve kumar alışkanlığı gibi durumları boşanma nedeni olarak belirtmişlerdir.

Eğitim ve boşanma ilişkisine bakıldığında ise boşananların eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle boşanma davası açan kadınların eğitim seviyesinin yüksek olduğunun tahmin edilmesi güç değildir. Erzurum ve Bursa müftülüklerine boşanma hakkında bilgi almak için gelen kadınlara yönelik yapılan araştırmada gelen sorularda eğitim düzeyiyle ilgili bilgilerde boşanmak isteyen kadınların eğitim düzeyinin yüksek olması dikkat çekicidir. 2005-2008 yıllarında Erzurum ve Bursa müftülüklerine başvuranların %9'u yüksek öğrenim mezunu iken; kadınlarda arasında boşanma isteği ile ilgili başvuranların %16'sı yükseköğrenim mezunudur (Kurt., Oruç, 2009).

Suriyeli kadınlar üzerinde yapılan bir çalışma fiziksel şiddet ve ruh sağlığı problemleri arasında güçlü bir ilişki bulmuş, İsrail'de ise hem fiziksel ve hem de cinsel istismara maruz kalan kadınların bu durumlara maruz kalmamış kadınlara oranla özsayıgılarının anlamlı derecede düşük olduğunu, onlara göre daha şiddetli depresyon, anksiyete ve stres yaşadıklarını belirtmiştir (Haj-Yahia, 2000). Hollandalı kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada ise fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmış kadınların, istismara maruz kalmayan kadınlara oranla anlamlı bir fark oluşturacak

şekilde daha fazla psikosomatik ve depresif şikayetleri olduğu sonucunu bulmuştur (Krahé ve ark., 2005).

Yıldırım'ın (1998) şiddete maruz kalmış 112 kadın üzerine yaptığı çalışmada da kadınların % 45,5'i klinik depresyon tanısı almış, % 41,1'inin orta derecede depresyonu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yine aynı çalışmada kadınların % 91,6'sının çocuğunu dövdüğü ve bu oranın depresyon derecesiyle paralel bir artış gösterdiği belirtilmiştir.

Güney Asya bölgesinde 208 kadın üzerinde yapılan araştırmada % 21 oranında eşler arasında şiddet yaşandığı görülürken, bu kadınların eşinden şiddet görmeyen kadınlara oranla anlamlı derecede daha fazla fiziksel sağlık sorunları, depresyon, kaygı ve intihar düşünceleri bildirdikleri saptanmıştır. 23 kadından oluşan başka bir örnekleme yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlar, yaşadıkları şiddet sonucu yaralanma ve sağlık sorunları riski açısından endişeli olduklarını, depresyon ve kaygının ise uyku düzenleri, iştahları ve enerjileri üzerine olumsuz etkileri olduğunu bildirmişlerdir (Hurwitz, Gupta, Liu, Silverman ve Raj, 2006).

Psikiyatri hastanelerinde yatan hastalar üzerinde yapılan bir araştırma ise bu hastaların % 18'inin istismar içeren bir öyküsü olduğunu ve bu hasta grubunda intihar riskinin, maddenin kötüye kullanımının ve sınır kişilik bozukluklarının diğer hastalara oranla anlamlı derecede daha fazla görüldüğünü ortaya koymaktadır (Brown ve Anderson, 1991). Ayrıca istismar öyküsü olan hastaların diğer hastalara oranla daha uzun süre hastanede tedavi için kaldıkları bulunmuştur (Carmen, Riecker ve Mills, 1984).

Boşanmanın Kadının Hayatına Etkileri

Boşanma, kadınların hayatlarını etkileyen önemli bir olaydır. Boşanma, maddi durumu iyi olan manevi desteğini sosyal çevresinden sağlayabilen kadınlar için daha kolay atlatılabilen bir durumken, herhangi bir geliri olmayan ve çevresi tarafından boşandığı için önyargıyla karşılaşan kadınlar için daha zor bir süreçtir.

Ev işleri ve tüm ailenin bakımına yönelik hizmetlerden sorumlu tutulan kadınların ev dışında gelir getirici işlerde çalışması neredeyse imkânsız hâle gelmektedir. Ayrıca, çalışma hayatının hemen her aşamasında ayrımcılık pratiklerine maruz kalan kadınların, beceri ve nitelikleri bir erkekle aynı olsa dahi ücret ve statü açısından daha alt kademe işlere yerleştirilmeleri istisna değildir. Evlilik sırasında gelir getirici işlerde çalışma deneyimi edinmeyen kadınların boşanma sonrasında kendileri ve birlikte yaşadıkları aile fertlerini geçindirecek bir iş bulmaları Türkiye koşullarında son derece zordur. Bunun ötesinde toplumun evde erkek olmadan yaşayan kadınlara karşı olumsuz değer yargıları boşanmış kadınların yaşam alanlarını son derece kısıtlamaktadır (Özar ve Yakut, 2012).

Boşanma üzerine yapılan çalışmalar, kadınların boşanmaya bağlı olarak önemli ölçüde gelir kaybına uğradığını, çocukların tüm bakım yükünü üstlendiğini ve toplumsal önyargılar

nedeniyle aile ve çevrenin baskısına maruz kaldığını göstermektedir (Demircioğlu, 2000; Sucu, 2007).

Kadın Sığınma Evleri

Dünyada kadına yönelik şiddet, ikinci dalga kadın hareketinin temel mücadele alanlarından biri olarak öne çıkmıştır. Kadın sığınma evleri de, hareketin kadınlara yönelen şiddete karşı geliştirdiği stratejilerden biridir.

Kadın hareketi tarafından açılan kadın sığınma evleri feminist prensiplere göre şiddetten kaçan kadınlar ve çocuklarını güçlendirmek ve ihtiyaç duydukları desteği sağlamak üzere çalışmaktadırlar. Sığınma evleri, özellikle şiddete uğrayan ya da şiddet görme riski altındaki kadınlara, varsa çocukları ile birlikte şiddetten uzakta güvenli bir ortam sağlamayı amaçlar. Kadına yaşadıklarını adlandırma, ne yapacağına karar verme, yalıtılmışlıktan, sosyal desteksizlikten kurtulma ve şiddete maruz kalan tek kadın olmadığını fark edebilme olanağı sağlayan sığınma evleri, kadınların kendi hayatları üzerinde bağımsız karar alma yetileri kazanarak güçlenmesini sağlamayı hedefler.

Dünya’da ilk modern kadın sığınma evi örneklerinin 1970’li yıllarda ortaya çıkmış olmasına karşın, Türkiye’de, ikinci dalga kadın hareketinin başlangıcının geç olmasının da etkisiyle, ilk sığınma evlerinin ancak 90’lı yıllarda açılmıştır. Seksenli yıllarda ivme kazanan kadın hareketi kadına yönelik şiddetin görünür olmasını ve kadınların şiddete en fazla uğradıkları aile ortamının ve özel yaşamın tartışılabilmesini sağlamışlardır (“Bağır Herkes Duysun”, “Dayağa Karşı Kadın Dayanışması”, “Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır”, “Mor İğne Kampanyası”, “Özel Olan Kamusaldir” tartışması gibi) (Altınay ve Arat, 2007).

1990’ lı yıllardan itibaren şiddete uğrayan kadınlara yönelik çeşitli hizmetler, Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadın Merkezi Vakfı, Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma evi, Van Kadın Derneği, Kırkörük Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kooperatifi gibi sivil toplum kuruluşlarınca da yürütülmeye başlanmıştır. Bu kuruluşların bazıları danışma merkezlerinde hizmet sunmakta, bazıları sığınma evlerinde barınma olanağı sağlamakta, bazıları ise bu hizmetlerin yanı sıra aile içi şiddet konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi için kampanyalar ve hizmet sunucularına yönelik eğitim çalışmaları yürütmektedir (Ülker, 2007).

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) 1990 yılında açmaya başladığı Kadın Misafirhanesi/Kadın Konukevi adındaki sığınma evleri ve Bakırköy ve Şişli Belediyeleri’nin aynı yıl açtığı kadın sığınma evleri kamu kurumlarınca açılan ilk sığınma evi örnekleridir. Türkiye’de 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu nüfusu 50 bini aşan belediyelere kadın sığınma evi açma görevini vermiştir. Bu yasa dışında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) sığınma evi açabilmektedir (Karataş, Şener, Otaran, 2008).

18 yaş üstünde olan ya da resmi evlilik yoluyla reşit sayılan 17 yaşını doldurmuş ve aşağıdaki sorunlardan en az birini yaşayan kadınlar:

- Fiziksel, cinsel, duygusal veya ekonomik istismara uğramış,
- Boşanma, terk edilme veya eşin ölümü nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş,
- İstenmeyen evliliklere zorlanan,
- Evlilik dışı hamile ya da çocuk sahibi olan ve bu nedenle ailesi tarafından kabul edilmeyen,
- Cezaevinden yeni çıkmış olup yardım ve desteğe ihtiyacı olan kadınlar sığınma evinden hizmet alabilir (KSGM, 2008).

Kadın sığınma evinde kalan kadınlara, güvenli bir şekilde barınma imkânı, sosyal ve psikolojik destek, maddi yardım, çocuklarına yönelik destek gibi çeşitli imkânlar sağlanır.

Benlik Saygısı

Rosenberg'in klasik tanımına göre, her insanın bir kişi olarak değeri hakkındaki duygusudur. Bu duygu, öz saygı araştırmalarının temeli olmuştur; zira öz saygı araştırmaları, kişilerin kendilerini değerlendirebileceği ve bunu tutumları, eylemleri ve sözleri vasıtasıyla ifade edebileceği varsayımına dayanmaktadır. Bir birey kendini değerlendirmeye çalıştığında, ya salt kişisel özelliklerini dikkate alır ya da mensup olduğu gruplara referansla değerlendirme yapar. Bireyin kendi kişisel özelliklerinin öznel değerlendirmesi, kişisel öz saygıyı; bireyin özdeşleştiği grupların özelliklerinin öznel değerlendirmesi ise kolektif öz saygıyı oluşturur. Öte yandan öz saygı, kişinin içinde bulunduğu durumlardan da etkilenir. Yaşanan olaylar ve alınan enformasyonlar, kişinin kendine ilişkin imajlarını değiştirebilir (Hakan, 2004).

Benlik saygısı, kişinin kendini tüm yönleriyle benimsemesi, değer vermesi, kendine güven ve saygı duymasıdır. Benlik saygısı, kişinin kendisi hakkında ve sürekliliği olan bir değerlendirmedir. Böyle bir değerlendirme, bireyin kendisini değerli hissetmesi, yeteneklerini ortaya koyabilme, toplum içinde beğenilir olma ve kabul görme, kendi bedensel özelliklerini kabul ve benimseme gibi kişinin kendisi için onayladığı özellikleri ile ilgili olup, onun kendi hakkındaki yargısını göstermektedir.

Depresyon

Depresyon büyük bir üzüntü, endişe, suçluluk ve değersiz hissetme, başkalarından uzaklaşma, uyku, iştah, cinsel istek kaybı ya da her zamanki faaliyetlere karşı ilgisizlikle belirginleşen bir duygudurumdur. Kriter olarak duygudurum bozukluklarına girer ve sıklıkla panik atak, madde bağımlılığı, cinsel işlev bozukluğu ve kişilik bozukluğu gibi başka psikolojik sorunlarla ilişkilidir. Depresyondaki kişi hem seçici dikkat hem de spontane dikkatte işlev kaybı

yaşayabilir. Okuduklarını ve başkalarının söylediklerini özetlemesi, bir iş yapıp ara verdiğinde nerede kaldığını hatırlaması zorlaşabilir. Depresyonda olan çoğu kişi yalnız oturup susmayı tercih eder. Birçoğu içine kapanık, endişeli ve kaygılıdır. Ancak bazıları ajite olabilir ve yerlerinde duramazlar. Ellerini ovuşturur sürekli gezinirler ve duygu halleri çok çabuk değişir. Saldırgan davranışlar sergileyebilirler (Tharckery, E & Harris, M. 2002).

Herkes ara sıra mutsuz ya da üzüntü verici duygular hissedebilir. Ne var ki, depresif duygular bireyin günlük yaşamını etkilemeye başlamışsa, fiziksel ve zihinsel bir bozulmaya neden oluyorsa bu duruma artık depresif bozukluk denir. Çocuklardan yaşlılara kadar her yaş grubunda görülse de, ilk epizodun görülmesi genellikle 20 yaşların ortalarına denk gelir.

Depresyon İçin Risk Etkenleri

Depresyonun altında yatan neden oldukça karmaşıktır ve hala tam olarak anlaşılamamıştır. Serotonin gibi nörotransmitterlerin dengesizliği depresyonda rol oynasa da yetiştirme tarzı gibi dışsal faktörler de depresyonda kilit rol oynamaktadır. Dışsal faktörler şöyle sıralanabilir:

- Boşanma
- Erken ebeveyn kaybı
- Madde ve alkol kötü kullanımı
- Anksiyete bozuklukları
- Kadın olmak
- Düşük sosyoekonomik düzey
- Eğitim düzeyi düşük
- Ayrı yaşama, boşanmış olma
- İşsizlik: İşsizlik depresyonda risk etkeni olması yanında işte verimliliği azalmasının önemli nedenlerindedir.
- Daha önce depresyon geçirmiş olma
- Yakın zamanda önemli yaşam olayları, stres etkenleri
- Kişilik yapısı
- Çocukluk döneminde cinsel veya fiziksel kötü davranılma öyküsü
- Bazı ilaçlar
- Tıbbi hastalıklar

- Hormonal değişiklikler gibi olumsuz yaşam olayları ve dışsal faktörler uyum bozukluğu denen bir çeşit depresif bozukluğa neden olur ve bu bozukluk majör depresyona dönüşebilir (Tharckery, E & Harris, M. 2002).

Psikosomatik Bozukluklar

Somatizasyon iyi tanımlanmış bir tanı sınıfı ya da bozukluk değil, geniş kapsamlı bir klinik görüngüdür. Buna bağlı olarak somatizasyonu bulunan olgular oldukça heterojen bir grup oluşturmaktadır. Somatizasyonun süresi, şiddeti, duygudurum bileşeninin katılım derecesi ve şiddeti, bireyin duygularını tanıma ve anlatma yeteneği olgular arasında büyük değişkenlik göstermektedir (Lipowski,1990).

Somatizasyonla çok farklı boyutlarda, örneğin somatoform bozukluklu bir olguda, depresif bozukluk ya da anksiyete bozukluğu olan bir olguda ya da herhangi bir psikiyatrik bozukluğu olmayan bireylerde gelip geçici yakınmalar biçiminde karşılaşılabilmektedir. Ancak bu kişilerin ortak bir özelliği vardır, strese ve duygusal uyarılara verdikleri yanıtlar, duygusal ve bilişsel olmaktan çok bedenseldir (Stoudemire, 1991). Somatizasyon, ruhsal sıkıntıların ve psikososyal stresin bedensel belirtilerle ifade edilmesidir. Genel nüfusta yaygın olup, temel sağlık hizmetlerinde görülme oranlarının %20-30 arasında olduğu bildirilmektedir (Goldberg ve Bridges, 1988).

Endişe, gerginlik, ürkme ve kendini rahatsız hissetme, güvensizlik, korku, panik, şaşkınlık, tedirginlik, berrak düşünememe, ağız kuruluğu, baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, çarpıntı, güçsüzlük, halsizlik, iştahsızlık, kan basıncı düşmesi ya da yükselmesi, kas gerginliği, mide bağırsak yakınmaları, solunum sayısında artma, terleme, titreme, uykusuzluk gibi belirtilen ruhsal alandan bedensel alana doğru sıralanabilir. Ayrıca kaygı kişiden kişiye farklılık gösteren davranışsal belirtiler de gösterebilir (Köknel,1982; İnanç, 1997).

Kişinin yaşadığı psikolojik sıkıntılar, duygular ve stresin kişinin bedenine yönelik zararlar oluşturmasıdır. Psikosomatik bozuklukların daha çok içine kapanık kişilerde görüldüğü söylenebilir. Psikosomatik bozukluklar, baş ağrısı, karın ağrısı, yüksek endişe, sürekli yorgunluk, bitkinlik, ağrılar, denge sorunları, görme bozuklukları, sırt ağrısı, kas ağrıları, çeşitli cilt hastalıkları ve saç dökülmesi şeklinde kendini gösterebilir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli,

Bu araştırmada varolan durumu betimlemek için ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Bursa İli içerisinde kadın sığınma evlerinde kalan ve kalmayan kadınlarda benlik saygısı, depresyon düzeyleri ve psikosomatik belirtileri açısından fark olup olmadığının ortaya

konması amaçlanmıştır. Ayrıca sosyodemografik özelliklere göre; eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu, ayrılık süresi değişkenleri incelenecektir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanı evrenini Bursa’da yaşayan kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem ise, kadın sığınma evinde kalan 96 kadın, kadın sığınma evinde kalmayan 193 olmak üzere toplam 289 kadından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Rosenberg Psikosomatik Belirtiler Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu olmak üzere dört farklı veri aracı kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma, Ocak- Nisan 2013 tarihleri arasında araştırmacı tarafından yapılmıştır. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu’ ndaki sorular kağıt üzerinde işaretlenmiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmıştır ve süre de herhangi bir kısıtlama yapılmamıştır. Araştırmacının bizzat uygulamasına izin verilen sığınma evlerinde ölçekler araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Kadın sığınma evinde kalan ve okuma- yazma bilmeyen 20 kadına ölçeklerde yer alan ifadeler okunmuştur. Araştırmacının bizzat uygulamasına izin verilmeyen sığınma evlerinde ise ilgili psikologlar tarafından ölçekler uygulanmıştır. Kadın sığınma evinde kalmayan katılımcılara da araştırmacı tarafından ölçekler yüz yüze uygulanmıştır ve okuma- yazma bilmeyen 10 kadına ölçeklerde yer alan ifadeler okunmuştur. Katılımcıların araştırmaya güven duyması ve doğru cevaplar vermesi için ölçekler zarf içinde verilmiştir; katılımcı uygulamayı bitirdikten sonra kağıdını zarfa koyup, zarfı kapatmıştır; böylece bilgilerin gizli kalması sağlanmıştır. Ölçekler, kadın sığınma evinde kalan ve kalmayan kadınlara farklı renklerde zarflar içinde dağıtılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada ölçeklerin güvenilirlikleri, iç tutarlığı güvenilirliği bakımından Cronbach’s alpha güvenilirlik katsayısıyla incelendi. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro- Wilk testi ile test edildi. Verilerin normal dağılmamasından dolayı parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanıldı ve betimleyici değerler medyan (minimum- maximum) değer olarak verildi. Gruplar arası istatistiksel karşılaştırmalarda Kruskal- Wallis ve Mann Whitney U testleri kullanıldı. Değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmesinde ise Spearman sıra korelasyon katsayısı ile incelendi. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $\alpha = 0.05$ a

BULGULAR

*** Kadın Sığınma Evinde Kalan ve Kalmayan Kadınların Eğitim Düzeyleri.**

Örneklem Sayıları	N
K.S.E’de kalan hiç okula gitmeyenler	20
K.S.E’de kalan ilkököl mezunu olanlar	53

K.S.E’de kalan lise mezunu olanlar	22
K.S.E’de kalan üniversite mezunu olanlar	1
Toplam	96

Örneklem Sayıları	N
K.S.E’de kalmayan hiç okula gitmeyenler	10
K.S.E’de kalmayan ilkokul mezunu olanlar	45
K.S.E’de kalmayan lise mezunu olanlar	77
K.S.E’de kalmayan üniversite mezunu olanlar	54
K.S.E’de kalmayan lisansüstü mezunu olanlar	7
Toplam	193

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınların eğitim düzeyi oldukça yüksek iken, sığınma evinde kalan kadınların eğitim düzeyinin düşük olması dikkat çekici bir bulgudur.

Kadın sığınma evinde kalanlar ile kalmayanların benlik saygısı bakımından karşılaştırılması:

- Kadın sığınma evinde kalanlar ile kalmayanlar arasında benlik saygısı bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Kadın sığınma evinde kalanların benlik saygısı puanları kalmayanlara göre daha yüksektir ($p < 0,001$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda benlik saygısı puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p = 0,005$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre;
- K.S.E’ de kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olanların benlik saygısı puanları, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamayanlardan istatistiksel olarak anlamlı fark göstermektedir ve daha düşüktür ($p = 0,002$).
- K.S.E’ de kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olanların benlik saygısı puanları, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvuranlardan istatistiksel olarak anlamlı fark göstermektedir ve daha düşüktür ($p = 0,02$).
- K.S.E’ de kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olanların benlik saygısı puanları eşinden ayrılmış olanlardan istatistiksel olarak anlamlı fark göstermektedir ve daha düşüktür ($p = 0,017$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumu ile benlik saygısı puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p = 0,001$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda, çalışmayanların benlik saygısı puanı çalışan kadınlara göre daha yüksektir.

Depresyon düzeyleri açısından karşılaştırmalar:

- Kadın sığınma evinde kalanlar ile kalmayanlar arasında istatistiksel olarak depresyon düzeyleri bakımından anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,001$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalanların depresyon düzeyleri kalmayanlara göre daha yüksektir.
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi ile depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,435^{**}$; $p = 0,000$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe depresyon düzeyi düşer.
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda medeni durum farklılığına göre depresyon puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p = 0,008$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre;
- Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların depresyon düzeyleri, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamayanların depresyon düzeyinden daha düşüktür ($p = 0,001$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların depresyon düzeyleri ile eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvuranların depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur ($p = 0,197$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların depresyon düzeyleri, eşinden ayrılmış olanların depresyon düzeylerinden daha düşüktür ($p = 0,018$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumuna göre depresyon düzeyi bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p = 0,005$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda, çalışmayan kadınların depresyon düzeyi çalışanlara göre daha yüksektir.
- Kadın sığınma evinde kalmayan eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi ile depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,309^{**}$; $p = 0,025$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan ve eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi arttıkça depresyon düzeyi düşmektedir.

Psikosomatik belirtiler açısından karşılaştırılmalar:

- Kadın sığınma evinde kalan ve kalmayan kadınların psikosomatik belirtiler puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,001$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalanların psikosomatik belirtiler kalmayanlara göre daha yüksektir.
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi ile psikosomatik belirtiler puanı arasında istatistiksel olarak ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,332^{**}$; $p = 0,000$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe psikosomatik belirtiler azalır.

- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda medeni durum ile psikosomatik belirtiler puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,013$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların psikosomatik belirtiler puanları, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamış olanlara göre daha azdır ($p=0,001$).
- Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumu ile psikosomatik belirtiler bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,007$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalmayan ve çalışan kadınlarda psikosomatik belirtiler, çalışmayan kadınlara göre daha azdır.
- Kadın sığınma evinde kalan eşinden ayrılmış kadınların ayrılık süresi ile psikosomatik belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($r= -0,038$; $p= 0,807$). Bu araştırmadan elde edilen verilere göre; kadın sığınma evinde kalan ve eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi ile psikosomatik belirtiler puanı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

TARTIŞMA

Bu bölümdeki sonuç ve yorumlar bulgular bölümünde bulunan hipotezlerin sırasına göre ele alınmıştır. Yapılan yorumlarda elde edilen bulgular kullanılmış ve çalışmanın uygulama aşamasında kadın sığınma evinde edinilen gözlemlerden yararlanılmıştır.

Benlik saygısı açısından karşılaştırmalar:

Kadın sığınma evinde kalan 96 kadın ve kadın sığınma evinde kalmayan 193 kadının benlik saygıları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Sığınma evinde kalan kadınların benlik saygısı puanı ortalaması 21,31 iken, sığınma evinde kalmayan kadınların benlik saygısı ortalaması 18,88 bulunmuştur. Buna göre, kadın sığınma evinde kalanların benlik saygısı sığınma evinde kalmayanlara göre daha yüksektir ($p<0,001$).

Kadın sığınma evinde kalan kadınların tümünün hayatında eşlerinden, eşlerinin ailesinden veya kendi ailesinden kaynaklı farklı türde problemleri bulunmaktadır. Sığınma evinde kalmak ve orada korunmak onların hayatları adına atılmış büyük bir adım sayılabilir. Bu kadınlar bu adımı atmayı başardıklarından dolayı kendilerine daha güvenli hale gelmiş ve bu da benlik saygılarına yansımış olabilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi ile benlik saygısı arasında ters yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=-0,365^{**}$; $p<0,001$). Araştırmaya katılan kadın sığınma evinde kalmayan kadınlardan, 10 kişi hiç okula gitmemiş, 45 kişi ilköğretim mezunu, 77 kişi lise mezunu, 54 kişi üniversite mezunu ve 7 kişi de lisansüstü mezundur.

Eğitim seviyesi ile ilgili yapılan araştırmalarda boşanan kadınların eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun aksine; eğitim düzeyinin yükselmesi ailelerde daha eşitlikçi ve duygusal, fiziksel, ekonomik açıdan daha paylaşımcı bir aile ve rol modelinin

benimsenmesine neden olmaktadır. Bu tür ailelerde eşler daha yoğun ve sağlıklı iletişim kurabilmekte bunun sonucu olarak da birbirlerine sosyal destek kaynağı olarak önemli destek sağlamaktadırlar (DPT,2001).

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda benlik saygısı bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,005$). Sığınma evinde kalmayan kadınlarda, evli ve eşiyile mutlu olan kadınların benlik saygısı puanlarının ortalaması, 16,97, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmayanların benlik saygısı puanlarının ortalaması 20,57, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvuranların benlik saygısı puanlarının ortalaması 20,04, eşinden ayrılanların benlik saygısı puanlarının ortalaması ise 19,79 bulunmuştur.

Şahin'e (2009) göre, modern aile sisteminde eşitlik beraberinde yeni problemleri getirdi. Hükmeden/ boyun eğen ilişkisinin yerini partnerler arasındaki rekabetin alması ile yeni problemler ortaya çıktı. Bu durumda bireyin mutlu olmasını sağlayan evlilik kavramının zamanla kişiler arasında gelişen rekabetle olumsuz bir duruma dönüştüğü söylenebilir. Bu nedenle modern aile sisteminin yaygınlaşmasıyla, evli olan kadınların benlik saygısı, eşinden ayrılmak isteyenlere veya eşinden ayrılmış olan kadınlara göre daha düşük olabilir. Bu bağlamda araştırmadan elde edilen veriler ile Şahin'in verileri birbirini desteklemektedir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumu ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,001$). Çalışan kadınların benlik saygısı puanı ortalaması 17,72 iken, çalışmayan kadınların benlik saygısı puanı ortalaması 20,41 bulunmuştur. Bu sonuca göre, çalışmayanların benlik saygısı çalışan kadınlara göre daha yüksektir. Kadın sığınma evinde kalmayan araştırmaya katılan kadınlardan, 110 kişi bir işte çalışırken, 83 kişi ise herhangi bir işe sahip değildir.

Tümerdem ve arkadaşlarına (1983) göre, çalışan annelerin yarından çoğu çocuklarına yeterli anne sütü verememekten, bakıcıya teslim etmekten yakınmaktadırlar ve bu onlarda yetersizlik duygusu yaratmaktadır. Çocuğuna yetemeyen, gerektiği kadar çocuğunun yanında olamayan anne kendisini değersiz, kötü bir anne olarak görebilir. Bu yetersizlik duygusunun kadınların benlik saygısında azalmaya neden olduğu düşünülebilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r= -0,376^{**}$; $p= 0,006$).

King'e göre (2004), boşanmış kadınların, boşanmanın ilk yıllarında oldukça fazla güçlüklerle karşılaştıkları, atılganlık ve otonominin yerini düşük benlik saygısı ve öfkenin aldığı belirlenmiştir. Bu öfkenin, sıklıkla benliğe yöneldiği görülmüştür; fakat bu araştırmada bunun tersi bulgular elde edilmiştir; eşten ayrılık süresi ile benlik saygısı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre kadınlar boşanmanın ilk yıllarında daha yüksek benlik saygısına sahip iken, ayrılığın ileriki yıllarında benlik saygıları düşmektedir.

Depresyon düzeyleri açısından karşılaştırmalar:

Sığınma evinde kalan kadınların depresyon düzeyi ortalaması 40,70, kalmayanların depresyon düzeyi ortalaması ise 34,02 bulunmuştur. Buna göre, kadın sığınma evinde kalanların depresyon puanları kalmayanlara göre daha yüksektir ($p < 0,001$).

Olumsuz yaşam olaylarının fazlalığı, olumlu yaşam olaylarının azlığı depresyonun ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Dixon ve Reid, 2000). Literatürde yaşam olaylarının depresyonun gelişiminde rol oynadığına dair birçok çalışma bulunmaktadır (Nezu & Ronan 1988; Lightsey 1997). Kadın sığınma evinde kalan kadınların olumsuz yaşam olaylarının olumlu yaşam olaylarına göre fazla olduğu söylenebilir. Yaşanılan bu olumsuz durumlar depresyona neden olabilir. Olumsuz yaşam olayları ile ilgili yapılan araştırmalarda bunu desteklemektedir.

Şiddet, çoğu kadının hayatında yaşadığı en büyük problemlerden biridir. Kadın sığınma evine gelen kadın, şiddetin farklı türlerine maruz kalmıştır. Yapılan araştırmalar depresyon ile şiddet arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda kadın sığınma evinde kalan kadınların depresyon düzeyinin, sığınma evinde kalmayan kadınlara göre daha yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Kemp ve arkadaşları (1991) aile içi şiddete maruz kalmış ve sığınma evinde ilk haftalarını geçiren 77 kadınla görüşmüş ve sonuç olarak % 84'ünde Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) olduğunu saptamışlardır. Buna ek olarak, istismarın boyutu ve buna bağlı olarak yaşanan üzüntü TSSB, anksiyete ve depresyonun varlığı ile pozitif bir ilişki sergilerken şiddet içeren ilişkinin süresi ile TSSB'nin varlığı arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Depresyonun yaşanan şiddetin ortadan kalkmasıyla azaldığı görülürken, TSSB'nin hala devam ettiği bulunmuştur (Golding, 1999). Hem çocuklukta hem de yetişkinde şiddete maruz kalmanın kadınların depresif semptomlar ve TSSB semptomları göstermeleri açısından büyük bir risk faktörü oluşturduğu görülmektedir (Sullivan, Meese, Swan, Mazure ve Snow, 2005).

Yıldırım'ın (1998) şiddete maruz kalmış 112 kadın üzerine yaptığı çalışmada da kadınların % 45.5'i klinik depresyon tanısı almış, % 41.1'inin orta derecede depresyonu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yine aynı çalışmada kadınların %91.6'sının çocuğunu dövdüğü ve bu oranın depresyon derecesiyle paralel bir artış gösterdiği belirtilmiştir.

Yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi olumsuz yaşam olaylarına sahip olan, şiddet gören kadınların depresyon düzeyleri olumlu yaşam olayları yaşayan kadınlara göre daha yüksektir. Yaşanan şiddet kadınların benlik saygısını zedelemekte ve depresyon düzeyinin artmasına neden olmaktadır; ancak yapılan bu araştırmada sığınma evinde kalan kadınların, depresyon düzeyi kalmayanlara göre daha yüksek iken, benlik saygılarının, sığınma evinde kalmayanlardan daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni, kadınların benliklerini olmak istedikleri şekilde (ideal benlik) yansıtırken, depresif olan duygu ve düşüncelerini bastırmayıp ve dışa vurmuş olmalarından kaynaklanabilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi ile depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,435^{**}$; $p = 0,000$). Araştırmaya

katılan kadın sığınma evinde kalmayan kadınlardan, 10 kişi hiç okula gitmemiş, 45 kişi ilkokul mezunu, 77 kişi lise mezunu, 54 kişi üniversite mezunu ve 7 kişi de lisansüstü mezundur.

Eğitim düzeyi düşük olanlar arasında daha yüksek depresif bozukluk oranları bulan çalışmaların yanı sıra (Walters, 1993; Weissman, Myers,1977; Hail, 1990; Blazer ve ark., 1985; Akiskal,1992; Swindle, Cronkite Moss, 1998; La Gory ve ark. 1990), bu bulguyu desteklemeyen çalışmalar da vardır (Bromberger, Costello, 1992; Coryell ve ark. 1992). Warren, yüksek eğitimin, artan bilgi ve yeteneklerin sorunlarla başa çıkma yeteneğini arttırarak aynı zamanda yeterlilik ve kontrol duygularını da geliştirmesi ile depresif bozukluk oranını düşürebileceğini belirtmiştir (Warren, McEachren, 1983).

Türkiye'deki çalışmalarda öğrenim görmeyenlerde depresyon oranı öğrenim görenlerden daha yüksek bulunmuştur (Doğan ve ark. 1995; Erol ve ark. 1998; Güleç 1981).

Yapılan bu araştırmada eğitim düzeyi yükseldikçe depresyon düzeyinin düştüğü sonucunu desteklemektedir. Bunun nedeni kadınların artan eğitim düzeyleri ile birlikte görülen çalışma oranında, kazanılan ekonomik bağımsızlık da, aile içi söz hakkında ve kendine güvende artma, çocuk sayısında azalma olabilir. Böylelikle kendi ayakları üzerinde durabilen, kendi kendine yeteabilen kadınların depresyon düzeyinin de düştüğü söylenebilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda medeni durum farklılığına göre depresyon düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,008$). Kadın sığınma evinde kalmayan ve araştırmaya katılan kadınlardan 75 kişi evli ve eşiyle mutludur, 37 kişi eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamıştır, 28 kişi eşinden ayrılmak istemiş ve mahkemeye başvurmuştur, 53 kişi ise eşinden ayrılmıştır. Evli ve eşiyle mutlu olan kadınların depresyon puan ortalaması 30,96, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmayanların depresyon puan ortalaması 37,97, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvuranların depresyon puan ortalaması 34,86, eşinden ayrılmış olanların depresyon puan ortalaması ise 35,13 bulunmuştur.

Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların depresyon düzeyleri, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmayanların depresyon düzeyinden daha düşüktür ($p=0,001$). Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşi ile mutlu olan kadınların depresyon düzeyleri, eşinden ayrılmış olanların depresyon düzeyinden daha düşüktür ($p=0,018$).

Yapılan araştırmalarda, evli olan bireyler, boşanmış, eşini kaybetmiş ya da ayrılmış kişilere oranla daha fazla mutlu olduklarını bildirmektedir. Hatta evli olmayıp birlikte yaşayanlar yalnız yaşayanlara göre daha mutludur (Kurdek, 1991). Masteekasa (1994), 19 ülkede yürüttüğü çalışmasında her ülkedeki evli bireylerin evli olmayanlara göre daha mutlu olduklarını saptamıştır. Bu bulgular Diener ve arkadaşlarının (2000) bulgularıyla desteklenmektedir. Boşanmış ya da dul kalmış bireylerin tekrar evlendiklerinde öznel iyi olma düzeylerinin arttığı da bilinmektedir (Weingarten ve Fred, 1987). Depresyon ile mutluluk ilişkisi arasında ters yönde bir ilişkinin olacağı düşünülürse, evli bireylerin daha mutlu ve daha az depresif olacağı sonucu çıkarılabilir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçta bu yöndedir; çünkü bu araştırma evli ve eşiyle mutlu olanların

depresyon düzeyinin eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmayanlardan ve eşinden ayrılmış olanlardan düşük olduğunu göstermektedir.

Depresyon riski, medeni durum açısından en fazla ayrılmak isteyen veya boşanmış kadınlar grubunda bulunmuştur (Cole, 1999). Bu araştırmada ise eşinden ayrılmak isteyen fakat bunun için mahkemeye başvurmayanlar arasında depresyon düzeyinin en yüksek olduğu saptanmıştır. Eşi ile yaşamak istemediği halde buna mecbur kalmanın, ayrılmak için adım atamamanın, kötü giden bir evliliği sürdürmenin kadınları olumsuz etkilediği söylenebilir.

Türkiye’de yapılan bir çalışmada, kadınlarla kıyaslandığında evliliğin erkekler için daha koruyucu olduğu belirtilmiştir. Ancak, kadınlar kendi içlerinde değerlendirildiğinde ruh sağlığı açısından evlilik bekârlığa göre daha koruyucu olarak belirtilmiştir (Yüksel, 1998). Özellikle, iyi yürüyen bir evliliğin ve sağlıklı ilişkilerin depresyonu engellediği ve hatta yaşanan bir depresyonu azalttığı ileri sürülmektedir. Buna karşın Brown ve Haris; yakın ilişki eksiğinin ve evlilik huzursuzluklarının, ayrılıkların, kadın depresyonunu arttırmada çok önemli olduğunu söylemişlerdir (Aşkın, 1999).

Bu araştırmadan elde edilen verilere göre sığınma evinde kalmayan ve eşinden ayrılmak isteyen fakat mahkemeye başvurmayan kadınların depresyon düzeyi ortalaması 37,97 iken, eşinden ayrılmak isteyen ve mahkemeye başvuranların depresyon düzeyi ortalaması 34,86 bulunmuştur. Bu bulgu, eşinden ayrılmak istediği halde bunun için adım atamayan kadınların yaşadığı çatışmanın onlarda yarattığı depresif etkiyi gösterebilir. Eşinden ayrılmak isteyen ve bunun için mahkemeye başvuran kadınlar, kendileri için kurtuluş yoluna girdiklerinden dolayı daha düşük depresyon düzeyine sahip olabilirler. Bu bulgu, kadınların kendileri için attıkları adımın onların psikolojisine etkisini açıkça göstermektedir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumu ile depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,005$). Çalışan kadınların depresyon düzeyi ortalaması 32,28 iken, çalışmayan kadınların depresyon düzeyi ortalaması 36,18 bulunmuştur. Buna göre, çalışmayanların depresyon düzeyi çalışanların depresyon düzeyinden daha yüksektir.

Yapılan araştırmalara göre, 18-44 yaşlar arasında olmak, işsiz ve bekâr olmak (Antony, Petronis, 1991), düşük sosyoekonomik durum (Bruce, Taceuchi, Leaf, 1991; Küey ve Güleç 1993; Blazer 1995; Karp 1996) depresyon için risk etkenleridir. Bazı araştırmalar sosyoekonomik düzey ile depresyon prevalansı arasında ters bir ilişki göstermektedir. Özellikle alt sosyoekonomik düzeydeki kadınların depresyon için yüksek riskte olduğu belirtilmektedir (Bromberger, Costello, 1992; Weissman, Myers, 1978; Walters, 1993; Weissman, Myers, 1977; Hail, 1990; Eisemann, 1986; Brown ve ark., 1975; Güleç,1981).

Yapılan bu araştırmada çalışmayan kadınların depresyon düzeyleri, çalışanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bireylerin çalıştıkça ekonomik durumlarının iyileşeceği düşünülürse, düşük

sosyoekonomiye sahip kişilerde depresyon görülme durumunun daha fazla olacağı söylenebilir. Yukarıdaki araştırma sonuçlarının yapılan bu araştırmanın verilerini desteklediği söylenebilir.

Bunun yanında çalışan kadınlarda da depresyon görülmesinin nedeni ise şu şekilde açıklanabilir; çalışan kadınların, yeterli kreş, çocuk yuvası vb. kurumların yetersizliği nedeniyle çocuk bakım sorunlarının yoğun olması, iş yerlerinde kadın olmaları nedeniyle bazı sorunları daha fazla yaşamaları da depresyon riski yaratmaktadır (Coşkunerden, 1991; Şaher, 1961; Demiriz, 1980; Hancıoğlu,1981). Ev kadınlarının çalışan kadınlara göre daha fazla sosyal destek alabildiği de bildirilmektedir (Richman ve ark., 1991).

Ev kadınlığı rolünün toplumumuzda büyük çoğunlukla benimsendiği ve olağan kabul edildiği, sosyal destek sistemlerinin ev kadınları için daha geçerli olduğu gözlenmektedir. Özellikle aile yakınları, arkadaşları ve çocukları ile daha yakın ilişkiler kurabilmeleri ve destek alabilmeleri önemlidir. Ev kadınlarının klinik olarak yüksek oranlarda ağır depresif bozukluk göstermemeleri bununla açıklanabilir. Yapılan bu çalışmada, çalışmayan kadınların benlik saygısı çalışan kadınlardan daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni, ev kadınlarının daha çok sosyal destek alması, çocuklarını büyütme aşamasında her zaman yanlarında olabilmesi, iş stresinden uzak olması gibi neden olabilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi ile depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,309^{**}$; $p = 0,025$).

Boşanma üzerine yapılan çalışmalar, kadınların boşanmaya bağlı olarak önemli ölçüde gelir kaybına uğradığını, çocukların tüm bakım yükünü üstlendiğini ve toplumsal önyargılar nedeniyle aile ve çevrenin baskısına maruz kaldığını göstermektedir (Demircioğlu, 2000; Sucu, 2007).

Kadınların kayıt dışı koşullarda çalışması, işsiz kaldıklarında ya da yaşlılık durumunda düzenli bir gelirden ve sosyal güvenceden yoksun kalmaları sonucunu doğuruyor (Özar ve Yakut, 2012). Boşanmış kadınların, boşanmanın ilk yıllarında oldukça fazla güçlüklerle karşılaştıkları, atılganlık ve otonominin yerini düşük benlik saygısı ve öfkenin aldığı belirlenmiştir. Bu öfkenin, sıklıkla benliğe yöneldiği görülmüştür (King, 2004).

Bu bilgilere bağlı olarak eşinden ayrılan kadınların ayrılık sonrası ilk yıllarda yeni hayata adapte olmalarının daha zor olduğu ve kadınların daha depresif olduğu düşünülebilir. Kadınların boşanma ardından yaşadığı güçlüklerin depresyona neden olduğu çok açık ortadadır. Bu çalışmada çalışmayan kadınlar ile ilgili elde edilen veriler bu sonucu göstermektedir. Çalışmayan, zor durumda olan kadının depresyon riski daha fazladır. Bu zorluğa rağmen eşinden ayrılmayı seçen ve yeni bir hayata başlamak için çalışan kadın, hayatında dahada fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Bu sonuçlar, kadınların depresif olmasında etkilidir. Bu bilgiler, yapılan bu çalışmadan elde edilen verileri desteklemektedir.

Psikosomatik belirtiler açısından karşılaştırmalar:

Kadın sığınma evinde kalan ve kalmayan kadınların psikosomatik belirtileri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,001$). Sığınma evinde kalan kadınların psikosomatik belirtiler ortalaması 23,46 iken, sığınma evinde kalmayan kadınların psikosomatik belirtiler ortalaması 20,65 bulunmuştur. Buna göre, kadın sığınma evinde kalanların psikosomatik belirtileri kalmayanlara göre daha yüksektir.

Sığınma evlerinde yapılan bir araştırmada, şiddete maruz kalan kadınların sıkıntı (% 89), kaygı (% 83), korku (%75), yorgunluk (%74) ve çaresizlik (%74) duygularını yoğun olarak yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan kadınların %39' unun intiharı denediği saptanmıştır. Yaşanılan korkular, yorgunluk ve çaresizlik duyguları kadın sığınma evinde kalan kadınlarda psikosomatik belirtilerde gözlenir (Karataş, 1996).

Avustralya'da beş farklı sığınma evinde kalan 100 kadının 45'inin DSM-IV'teki TSSB ölçütlerini tam olarak karşıladıklarına, en sık görülen semptomların da uyuma güçlüğü, konsantrasyon bozukluğu ve süregelen üzücü düşünce ve anılar olduğuna işaret etmektedir (Mertin ve Mohr, 2000).

Güney Asya bölgesinde 208 kadın üzerinde yapılan araştırmada % 21 oranında eşler arasında şiddet yaşandığı görülürken, bu kadınların eşinden şiddet görmeyen kadınlara oranla anlamlı derecede daha fazla fiziksel sağlık sorunları, depresyon, kaygı ve intihar düşünceleri bildirdikleri saptanmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen veriler, yukarıda verilen veriler tarafından desteklenmektedir. Karataş, Mertin ve Mohr, sığınma evlerinde yaptıkları araştırmalarda orada kalan kadınlarda psikosomatik belirtilerin yoğun olarak görüldüğünü belirtmiştir. Sığınma evlerinde kalan kadınlar şiddetin farklı türlerine maruz kalmıştır. Güney Asya'da şiddet ve psikosomatik belirtiler arasında yapılan çalışmada bunu göstermektedir. Sığınma evinde kalan kadınların yaşadıkları şiddet ve istismar sonucunda uykusuzluk, iştahsızlık gibi farklı psikosomatik belirtiler yaşadığı söylenebilir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda eğitim düzeyi ile psikosomatik belirtiler arasında istatistiksel olarak ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,332^{**}$; $p = 0,000$).

Kirmayer (1984), somatizasyonun toplumun düşük sosyoekonomik düzeye ve eğitim düzeyi düşüğe sahip kesiminde, göç etmiş gruplarda ve azınlık gruplarında daha sık görülebildiğini bildirmiştir. Schilte de (2000), eğitim düzeyi düşük kişilerde psikosomatik rahatsızlıkların görülme ihtimalinin daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Yapılan bu araştırmada elde edilen sonuç, Kirmayer (1984) ve Schilte'nin (2000) sonuçları tarafından desteklenmektedir. Kirmayer, ayrıca psikosomatik belirtilerin azınlık gruplarda daha çok görülebildiğini bildirmiştir; bu araştırmada da kadın sığınma evinde kalan kadınların

psikosomatik belirtileri kalmayanlardan daha yüksek çıkmıştır. Sığınma evinde kalan kadınlar, toplum içinde küçük bir grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle toplum içinde bir azınlık grup olarak düşünülebilir. Bu yönden Kirmayer'in bu araştırması elde edilen veri ile benzerlik göstermektedir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda medeni durum ile psikosomatik belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,013$). Evli ve eşiyile mutlu olanların psikosomatik belirtiler puanlarının ortalaması 19,28, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamayanların psikosomatik belirtiler puanlarının ortalaması 22,86, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvuranların psikosomatik belirtiler puanlarının ortalaması 21,07, eşinden ayrılmış olanların psikosomatik belirtiler puanlarının ortalaması ise 20,83 bulunmuştur. Kadın sığınma evinde kalmayan, evli ve eşiyile mutlu olan kadınlarda psikosomatik belirtiler, eşinden ayrılmak isteyip mahkemeye başvurmamış olanlara göre daha düşüktür ($p= 0,001$).

Psikosomatik hastalıkların ortaya çıkışını tetikleyen en yaygın faktörler, kayıp ve ayrılıktır. Çaresizlik, güvensizlik ve umutsuzluk duyguları ve sıklıkla bunlara eşlik eden öfke, kin, nefret, intikam, acı, üzüntü, hayal kırıklığı, korku ve kaygı gibi bastırılmış, çözümlenmemiş ve ifade bulamamış duygular, somatizasyona neden olan başlıca unsurlardır. Duygu ve düşüncesini dışarıya yansıtmakta ve ifade etmekte zorlanan, "hayır" diyemeyen, sınır koymakta güçlük çeken, kaygılı ve güvensiz kişilerde daha sıklıkla rastlanır. Yani diğer bir deyişle kişi; diliyle, sözel ve davranışsal iletişimle ve benliğiyle ifade edemediği şeyleri bedeni ve bedeninde "yarattığı" hastalıklarla dışavurur (Köroğlu, 1998). Başka bir çalışmada Schilte (2000) ise, bireyi emosyonel olarak etkileyen yaşam olaylarının somatizasyonun ortaya çıkışı ve sürmesindeki etkisi araştırılmış ancak yaşam olayının somatizasyon üzerine etkisi olmadığı gösterilmiştir. Fakat bu çalışmadan elde edilen veriler bu yönde değildir. Eşinden ayrılmak isteyenlerin fakat mahkemeye başvurmamayanların psikosomatik belirtiler puanının evli ve eşiyile mutlu olan kadınlardan yüksek çıkması, yaşam olaylarının kişinin ruhsal ve bedensel sağlığında etkisinin olduğunu göstermektedir.

Kadın sığınma evinde kalmayan kadınlarda çalışma durumu ile psikosomatik belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p=0,007$). Sığınma evinde kalmayan ve çalışan kadınların psikosomatik belirtiler ortalaması 19,79, çalışmayanların psikosomatik belirtiler ortalaması ise 21,80 bulunmuştur. Bu sonuca göre, çalışmayanların psikosomatik belirtiler puanı çalışanlara göre daha yüksektir

Somatizasyonun toplumun düşük sosyoekonomik düzeye sahip kişilerde daha sık görülebildiği bildirilmiştir (Kirmayer, 1984). Bu gözlemden yola çıkarak yapılan epidemiyolojik

çalışmalarda bu kişilerin tıbbi yardım için başvurmalarının en sık nedeninin somatik yakınmalar olduğu saptanmıştır (Hsu, 1999).

Kirmayer'in (1984) araştırması, yapılan bu araştırmanın verilerini desteklemektedir. Bu çalışmada yer alan çalışmayan kişilerin, Kirmayer'in araştırmasında yer alan düşük sosyoekonomik düzeye sahip kişiler gibi daha yüksek psikosomatik belirtilere sahip olacağı düşünülebilir. Kadın sığınma evinde kalmayan eşinden ayrılmış kadınlarda ayrılık süresi ile psikosomatik belirtiler arasında istatistiksel olarak ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0,361^{**}$; $p = 0,008$).

Boşanma üzerine yapılan çalışmalar, kadınların boşanmaya bağlı olarak önemli ölçüde gelir kaybına uğradığını, çocukların tüm bakım yükünü üstlendiğini ve toplumsal önyargılar nedeniyle aile ve çevrenin baskısına maruz kaldığını göstermektedir (Demircioğlu, 2000; Sucu, 2007). Eşinden ayrılık sonrası kadınlarımızın maddi manevi çektiği zorluklar ayrılığın ilk döneminde büyük stres etkeni olmaktadır. Kadınlar bir yandan kendilerini ve çocuklarını geçindirecek geçim kaynağı ararken, bir yandan toplumun "boşanmış kadın" etiketine maruz kalıp, bununla baş etmeye çalışmaktadır. Bu stres bireyi psikolojik ve fizyolojik olarak olumsuz etkileyebilir. Birey, yeni hayatına adapte olup, bu problemler azaldıkça yaşadığı zorluklarda zamanla bitebilir. Bu nedenle ayrılık süresi ile psikosomatik belirtiler arasında ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu söylenebilir.

SONUÇ

Kadınlar, özellikle ekonomik ve siyasal gelişmesini belirli bir düzeye getirememiş toplumlarda, geleneksel düşünce kalıplarının da yardımıyla göz ardı edilen sosyal dezavantajlı kesimler olagelmıştır. Evlilik sırasında gelir getirici işlerde çalışma deneyimi edinmeyen kadınların boşanma sonrasında kendileri ve birlikte yaşadıkları aile fertlerini geçindirecek bir iş bulmaları Türkiye koşullarında son derece zordur. Bunun ötesinde toplumun evde erkek olmadan yaşayan kadınlara karşı bakış açıları boşanmış kadınların yaşam alanlarını son derece kısıtlamaktadır. Özellikle küçük çocukları olan kadınlar eve iş alarak düşük ücretler karşılığı parça başı işler yapıyor ya da gündeliğe gitme, mahalledeki apartmanların merdivenlerini silme gibi zor koşullarda güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Kadınların kayıt dışı koşullarda çalışması, işsiz kaldıklarında ya da yaşlılık durumunda düzenli bir gelirden ve sosyal güvenceden yoksun kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Bu sonuç kadınları, evliliklerine devam etmek zorunda bırakmaktadır. Mecbriyetten evliliğine devam etme ve mutsuz olma ise kadınlarda benlik saygısında azalma, depresyon düzeyinin ve psikosomatik belirtilerin artması gibi sonuçlara neden olmaktadır.

Kadınların toplumsal yaşama katılımlarının etkinliğini artıracak önlemlerin alınması ve bu tür girişimlerin teşvik edilmesi gereklidir. Toplumumuzda var olan değerler de göz önüne alınarak kadınlara ilişkin politikalar belirlenmelidir. Kadınların kendi evlerinde çalışabilecekleri

imkanların kendilerine tanınması, özellikle kadın emeğinin değerlendirileceği merkezlerin hizmete alınarak evde üretmek isteyenlere imkan tanınmalıdır.

Kadına yönelik şiddette kadın için olumsuz yaşam olaylarından biridir. Şiddetle mücadele çok bileşenli ve uzun erimlidir. Esas olan ise şiddetin hiç ortaya çıkmamasının sağlanmasıdır. Çünkü şiddetin kadınların yaşamlarında açtığı yaraların maliyeti ağırdır ve izler ömür boyu ne kadının ruhundan ne de çocukların hafızlarından silinebilmektedir. Bu nedenle devletler kadına yönelik şiddeti önlemek için gereken önlemleri almak zorundadır.

Bütün önlemlere rağmen şiddetin yine de ortaya çıkması durumunda yapılması gereken, şiddeti uygulayan kişinin uygun yaptırımlara tabi tutulmasıdır. Şiddet nedeniyle yaralanan, sağlığı bozulan kadın ve çocuklarının tedavilerinin sağlanması, kadın ve çocukların sosyal ve ruhsal olarak desteklenmesi ve kadınların güçlendirilmesi bu sürecin önemli bir parçasıdır.

Bu aşamada kadın ve varsa çocukların düzeninin bozulmamasına azami önem verilmelidir. Kadını ve çocuklarını dayanışma ağlarından koparmak, düzenlerini bozmak, alıştıkları bildikleri ev düzeninden, okul düzeninden alıkoymak yaşadıkları travma sonuçlarını ağırlaştırmaktadır. Sığınma evleri kadınları korumaya yönelik çok önemli müdahalelerden biri olmakla birlikte, kadını şiddetten korumak amacıyla başvurulacak son çarelerden olmalı, ancak yaşadığı ortamda kalması güvenli olmayan ve oradan ayrılmak isteyen kadın için başvurulacak bir olanak olmalıdır. Sığınma evlerindeki hizmetler kadını güçlendiren, destekleyen, karar süreçlerine katan nitelikte olmalıdır. Kadın ve çocuklarında ikincil travmalara yol açmamalı, zaten sarsılmış olan öz-saygı daha da zedelenmemelidir.

Bazı kentlerde kadınların sığınabileceği sığınma evleri bulunmasına rağmen, bu evlerde kalma süresinin kısıtlılığı ve bu sürenin sonunda kadınların, çoğunlukla küçük çocukları ile beraber, yaşamlarını sürdürebilecek maddi koşullara sahip olmaması sığınma evlerinin hali hazırdaki işleyiş biçimiyle soruna çare olmadığına işaret etmektedir. Zor durumdaki kadınların ücretsiz yararlanabilecekleri rehabilitasyon merkezleri kurulmalı, sığınmaların sayısı elden geldiğince artırılmaya çalışılmalı, görevini yerine getirmeyen emniyet görevlileri konuyla ilgili bir eğitimden geçirilmeli, hekimlerin kadınların yaralarına doğru teşhisi koyup onları doğru yerlere yönlendirmeleri konusunda eğitilmeleri gerekmektedir. Bunun yanında “sığınma evi” kelimesi kadınlarımız için sığıntı, sığınacak yer kavramlarını çağrıştırdığından dolayı, bu olumsuzluğu azaltmak için toplumda “konuk evi, misafirhane” gibi daha olumlu kavramların kullanılmasının bu olumsuzluğu azaltabileceği düşünülebilir.

Kadına yönelik yapılan mücadeleler sadece koruyucu dernekler veya kolluk kuvvetlerin katılımıyla değil topyekün mücadele ile devam etmelidir. Bu topyekün mücadelenin şüphesiz en önemli unsuru eğitimidir. Eğitim ailenin her bireyine yönelik olarak düzenlenmeli ve verilmelidir. Üniversiteler, belediyeler ve bazı sivil toplum kuruluşları birbirleri ile eş güdüm halinde çalışarak sosyal veya toplum gelişim merkezleri oluşturulmalıdır. Sağlık açısından ciddi şekilde zarar gören kadınların rutin olarak psikolojik açıdan da sağaltımının yapılması gerekmektedir. Kadına yönelik

yapılan haksızlıklarda, zulümlerde şüphesiz en önemli görevlerden biri de medya, basın ve yayın kuruluşlarına düşmektedir. Medya kuruluşları olumsuz olgulardan öte olumlu unsurları ön plana çıkarmalı ve topluma bu olumlu unsurları kanalize etmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Altınay, A., Arat, Y. (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.
- Aşkın, R. (1999). *Depresyon El Kitabı*. (2. Baskı). Konya: Lilly A. Ş. Yayınları.
- Baldwin, D., S.; Birtwisle, J. (2002). *An atlas of depression*. London: The Parthenon Publishing Group.
- Blazer, D. (1995). Mood disorders: Epidemiology. *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, HI Kaplan, BJ Sadock (Ed), 6. Baskı, 1. Cilt, Baltimore, Williams & Wilkins, s. 1079-1089.
- Cole, S. (1999). *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Doğan, O., Gülmez, H., Ketenoğlu, C. ve ark. (1995). *Ruhsal Bozuklukların Epidemiyolojisi*. Sivas: Dilek Matbaası.
- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M. ve ark. (1998). *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*. Ankara: Eksen Tanıtım.
- İlkkaracan, P., Gülçür, L. ve Arın, C. (1996). *Sıcak Yuva Masalı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karp, D.A. (1996). *Speaking of Sadness*. New York: Oxford University Press.
- Kitson, G. (1992). *Portrait of Divorce*. New York: Guilford.
- Köknel, Ö.(1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. 1. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Köroğlu, E. (1998). Depresif bozukluklar. *Psikiyatri Temel Kitabı*. C. Güleç, E. Köroğlu (Ed), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Küey, L., Güleç, C. (1993). Depresyonun epidemiyolojisi. *Depresyon Monografaları Serisi*, E Köroğlu (Ed). Ankara: Hekimler Yayın Birliği, s. 53-68.
- Rathus, S. A., Nevid, J. S., Fichner-Rathus, L. (1998). *Essentials of Human Sexuality. Needham Heights*. MA: Allyn and Bacon.
- Tharckery, E. ve Harris, M. (2002) *The Gale encyclopedia of mental disorders*. Detroit: Gale.
- Yıldırım, A. (1998). *Sıradan şiddet: Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin toplumsal kaynakları*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Yörükoğlu, A. (1988). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. 5.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi.

Bildiri ve Makaleler

Akiskal, H.S. (1992). *Duygudurum bozukluklarının doğası ve çeşitliliğine yeni bir bakış*. Türk Psikiyatri Dergisi, 3:163-169.

Antony, J.C., Petronis, K.R. (1991). Suspected risk factors for depression among adults 18-44 years old. *Epidemiology*, 2: 123-132.

Arın, M. C. (1996). *Kadına Yönelik Şiddet*. *Cogito*, 6: 305- 312.

Blazer, D., George, L.K., Landerman, R. (1985). Psychiatric disorders A rural/urban comparison *Arch Gen Psychiatry*, 42: 651-656.

Bridges, R.N., Goldberg, D.P. (1988). Somatic presentation of DSMIII Psychiatric Disorder in primary care. *J Psychosom Res*, 29: 563-569.

Bromberger, J.T., Costello, E.J. (1992). Epidemiology of Depression for Clinicians *Social Work*, 37(2) :120, 5.

Brown, G.W., Bhrolchain, N.M., Harris, T.O. (1975). Social class and psychiatric disturbance among women man urban population *Sociology*, 9 225-254.

Brown, G. R. ve Anderson, G. (1991). Psychiatric morbidity in adult inpatients with childhood histories of sexual and physical abuse. *The American Journal of Psychiatry*, 148: 55-61.

Bruce, M.L., Taceuchi, D.T., Leaf, P.J. (1991). Poverty and psychiatric status. *Arch Gen Psychiatry*; 48: 470-474.

Carmen, E. H., Rieker, P. P. ve Mills, T. (1984). Victims of violence and psychiatric illness. *American Journal of Psychiatry*, 141, 378-383.

Coryell, W., Endicott, J., Keller, M. (1992). Major depression in a nonclinical sample. Demographic and clinical risk factors for first onset. *Arch Gen Psychiatry*, 49(2):117-125.

Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., ve Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 31, 419-436.

Dixon, W.A., Reid, J.K. (2000). Positive life events as a moderator of stress-related depressive symptoms. *J Counseling and Development*, 78: 343-348.

Dökmen, Z.Y. ve Tokgöz, Ö. (2002). Cinsiyet, eğitim, cinsiyet rolü ile evlilik doyumu, eşle algılanan benzerlik arasındaki ilişkiler. XII. Ulusal Psikoloji Kongresi, 9-13 Eylül 2002, ODTÜ, Ankara.

DPT. (2001). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. Aile özel ihtisas komisyonu raporu. Ankara: Yayın No: DPT:2562-ÖİK:578.

- Eisemann, M. (1986). Social class and social mobility in depressed patients. *Psychiatric Scan*, 73: 399-402.
- Erci, B. ve Ergin, R. (2005). Women's satisfaction with their marriage in Turkey. *Marriage and Family Review*, 37: 117-133.
- Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: A meta-analysis. *Journal of Family Violence*, 14, 99-132.
- Göğüş, A.K. (2000). Depresyonun Klinik Belirtileri. [Electronic Version] *Duygudurum Dizisi*. 1: 40 (10 Ocak 2013).
- Hail, L.A. (1990). Prevalance and Correlates of Depressive Symptoms in Mothers of Young Children *Public Health Nursing*,7(2) 71-79.
- Haj-Yahia, M. M. (2000). Implications of wife abuse and battering for self-esteem, depression, and anxiety as revealed by the second Palestinian national survey on violence against women. *Journal of Family Issues*, 21, 435-453.
- Hakan, S. (2004). *Anadolu Lisesi Öğrencileri ile Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Anadolu Liselerine Gelen Öğrencilerin Benlik Tasarımı Açısından Karşılaştırılması*. *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar; 162.Sayı.
- Hsu, S.I. (1999). Somatisation among asian refuges and immigrants as a culturally-shaped illness behaviour. *Ann Acad Med Singapore*, 28: 841-845.
- Hurwitz, E. J. H., Gupta, J., Liu, R., Silverman, J. G. ve Raj, A. (2006). Intimate partner violence associated with poor health outcomes in U.S. South Asian women. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 8, 251-261.
- İçli, T. G. (1994). Aile içi şiddet: Ankara, İstanbul ve İzmir örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 7-20.
- İnanç, B. (1997). *Kaygı ve Stres*. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1997; 2(16): 9-14.
- Karataş, S., Şener, Ü., Otaran, N. (Aralık, 2008). *Kadın Sığınma Evleri Kılavuzu*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, s.49-52.
- Kemp, A., Rawlings, E. I. ve Green, B. L. (1991). Post-traumatic stress disorder (PTSD) in battered women: A shelter sample. *Journal of Traumatic Stress*, 4, 137-148.
- King, L.A., Raspin, C.(2004). Lost and found possible selves, subjective well-being, and ego development in divorced women. *J Pers*; 72: 603-632.
- Kirmayer, L.J. (1984). Culture, affect and somatisation. *Trans Psychiatric Res*, 21: 159-188.
- Kurdek, L. A. (1991). The relations between reported well-being and divorce history, availability of a proximate adult, and gender. *Journal of Marriage and Family Relations*, 53, 71-78.

- Kurt, A. ve Oruç Simav, E. (2009). Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 2, 300- 323.
- La Gory, M., Ritchey, F.J., Mullis, J. (1990). *Depression among the homeless*. J Health Soc Behav, 31(1):87-102.
- Lipowski, Z.J. (1990). *Somatization and depression*. Psychosomatics, 31: 13-21.
- Mastekaasa, A. (1994). Marital status, distress, and well-being: An international comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 183– 205.
- Mertin, P. ve Mohr, P. B. (2000). Incidence and correlates of posttraumatic stress disorder in Australian victims of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 15, 411- 422.
- Nezu, A., Ronan, G.F. (1988). Social problem solving as a moderator of stress-related depressive symptoms: A prospective analysis. *J Counsel Psychology*, 35: 134-138.
- Özar, Ş. ve Yakut Çakar, B. Aile, Devlet ve Piyasa Kısılcacında Boşanmış Kadınlar. Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar. Mart 2012.
- Richman, J.A., Raskin, V.D, Gaines, C. (1991). Gender Roles, Social Support, and Postpartum Depressive Symptomatology *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 179(3) 139-147.
- Schafer, R.B. (1996). Self-concept disconfirmation, psychological distress and marital happiness. *Journal of Marriage And The Family*.
- Schilte, A.F., Portegijs, P.J., Blankenstein, A.H. ve ark. (2000). Somatisation in primary care: clinical judgement and standardised measurement compared. *Soc. Psychiatry Epidemiology*, 35: 276-282.
- Stoudemire, A. (1991). *Somatothymia, Parts I and II*. Psychosomatics, 32: 365-381.
- Stroebe, W., Stroebe, M. ve Abakoumkin, G. (1999). Does differential social support cause sex differences in bereavement outcome. *Journal of community & Applied Social Psychology*, 9, 1-12.
- Sullivan, T. P., Meese, K. J., Swan, S. C., Mazure, C. M. ve Snow, D. L. (2005). Precursors and correlates of women's violence: Child abuse traumatization, violence of women, avoidance coping, and psychological symptoms. *Psychology of Women Quarterly*, 29, 290- 301.
- Swindle, R.W., Jr Cronkite, R.C., Moos, R.H. (1998). Risk factors for sustained nonremission of depressive symptoms: A 4-year follow-up. *J Nerv Ment Dis*, 186:462-469.
- Şahin, N. (1996). Akıl Sağlığı İçin Temel Davranış Bilimleri Araştırmaları: Düşünce ve İletişim, *Türk Psikoloji Bülteni*, C: 2, S: 5.
- Tümerdem Ş., Sönmez S., Spor Y, Koray S: Annenin çalışma yaşamının çocuklar üzerine etkileri, 19. Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Kongresi özet kitabı, 8-11 Ekim 1983, 20.

- Ülker, G. (2007). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Projesi Çalışmaları Çerçevesinde KDV*. Ankara.
- Walters, V. (1993). Stress, Anxiety and Depression Women's Accounts of Their Health Problems Soc. Sci. Med. 36(4) 393-402.
- Warren, L.W. ve McEachren, L. (1983). Psychosocial correlates of depressive symptomatology in adult women Journal of Abnormal Psychology, 92(2): 151-60
- Weingarten, H., ve Fred, B. (1987). Marital status and the meaning of subjective wellbeing: A structural analysis. *Journal of Marriage & Family*, 49, 883-893.
- Weissman, M.M, Myers, J.K. (1977). Rates and risks of depressive symptoms in a United States urban community Acta Psych, 57, 3, 9-21.
- Weissman, M.M., Myers, J.K. (1978). Affective Disorders in a US Urban Community Arch Gen Psychiatry, 35 1304-11.
- Vangelisti, A. L. ve Banski, M. A. (1993). Couples' debriefing conversations. Family Relations. C.42, S.2,149-158.
- Yasan, A. ve Gürgen, F. (2009). Marital satisfaction, sexual problems, and possible difficulties on sex therapy in traditional Islamic culture. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 35, 68-75.
- Yüksel, N. (1998). Dirençli Depresyonların Tedavisi. Klinik Psikiyatri Dergisi. S:2.

Tezler

- Coşkunerden, C. (1991). *Sivas il Merkezinde Depresyon Epidemiyolojisi ile ilgili Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. CUTF Psikiyatri Bölümü, Sivas.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Demircioğlu, N., S. (2000). *Boşanmanın Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Demiriz, E. (1980). *Yarı-kırsal kesimde depresyon epidemiyolojisi ve ruhsal bozuklukların sıklığı üzerine bir araştırma*. Uzmanlık Tezi. HUTF Psikiyatri Bölümü, Ankara.
- Güleç, C. (1981). *Affektif bozuklukların yaygınlığı ve bu konudaki tutumlar üzerine sağlık örgütlenirinin etkisini araştıran bir çalışma*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hancıoğlu, M. (1981). *Kentleşme ve psikiyatrik epidemiyoloji-gecekondu bölgesi ve kent merkezinde karşılaştırmalı alan çalışması*. Uzmanlık Tezi. HUTF Psikiyatri Bölümü, Ankara.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri Sakarya İli Örneği*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Şaher, N. (1961). *Kent merkezinde psikiyatrik epidemiyoloji ile ilgili bir alan çalışması* Uzmanlık Tezi. HÜTF Psikiyatri Bölümü, Ankara.